

ks. Krzysztof Konecki

Wydział Teologiczny UMK w Toruniu
<http://dx.doi.org/10.18778/2084-851X.05.03>

Ołtarz w posoborowej liturgii mszalnej – znaczenie i funkcja

Eucharystia – Mont Everest liturgii

W Kościele najważniejszą i szczytową formą celebracji liturgicznej jest Eucharystia. Podczas niej dokonuje się najpełniejsze uświęcenie człowieka i najdoskonalsze uwielbienie Boga. W niej nurt wstępujący i zstępujący jest symetryczny, czyli obydwa odznaczają się taką samą intensywnością i napięciem. Kościoły buduje się przede wszystkim po to, aby gromadzić lud Boży właśnie na celebrację Eucharystii i zapewnić mu optymalne warunki uczestniczenia. Stąd miejsce sprawowania tego misterium, czyli ołtarz tworzy centrum przestrzeni sakralnej, on jest najważniejszy. Od chwili rozpoczęcia Mszy Świętej miejscem centralnym w przestrzeni celebracji liturgicznej jest ołtarz ustawiony twarzą do ludu, przy którym sprawowana jest Eucharystia, nie zaś tabernakulum znajdujące się z tyłu za ołtarzem, w którym przechowuje się Najświętszy Sakrament. Przesunięcie akcentu z tabernakulum na ołtarz nie oznacza wcale braku szacunku dla Najświętszego Sakramentu, ale wyraża głęboką prawdę teologiczno-liturgiczną o stopniowym narastaniu i potęgowaniu obecności Chrystusa w zgromadzeniu liturgicznym, o czym jest mowa w Konstytucji o liturgii świętej: lud Boży, kapłan, słowo Boże i Najświętsze Postacie Ciała i Krwi Pańskiej¹. Z tego też powodu, od czasu soborowej reformy liturgii na ołtarzu, przy którym sprawuje się Mszę Świętą, nie ma Najświętszego Sakramentu. Nie powinno

1 KL 7.

bowiem znajdować się już od początku celebracji na ołtarzu „to”, „co” jest dopiero jej celem i niejako wydarzeniem „finalnym”. W takiej decyzji liturgicznej Kościoła możemy odczytać zamysł, aby podczas akcji liturgicznej w centrum uwagi wiernych było to wszystko, co dzieje się i sprawuje przy ołtarzu Pańskim. Wyjątek stanowi tu proklamacja Ewangelii, kiedy wierni na ten czas powinni zwrócić się w stronę ambony. Prawda ta ma się wyrażać także w odpowiednich postawach i zachowaniach służby liturgicznej. Dlatego też, ilekroć w czasie trwania celebracji liturgicznej – z racji wykonywanej posługi liturgicznej – przechodzi się przez środek prezbiterium z tyłu za ołtarzem, nie należy przyklękać przed tabernakulum, ale uczynić ukłon w stronę ołtarza, na którym sprawowana jest Msza Święta².

Ołtarz jest symbolem samego Chrystusa

i nazywany jest sercem świątyni, punktem ciężkości, grawitacji. Ku niemu bowiem grawituje cała uwaga modlitewna i na nim skupia się uczestnictwo wiernych. Wyjątkowa godność ołtarza wypływa stąd, że jest stołem ofiary i uczytu paschalnej, że na nim uobecnia się w sposób mistyczny ofiara Krzyża, aż do powtórnego przyjścia Chrystusa. Wokół ołtarza gromadzi się Kościół, by składać ofiarę oraz przyjmować Ciało i Krew Chrystusa. Doceniając jego znaczenie, wymowę i sens, pisarze chrześcijańscy głosili wprost, że ołtarz jest Chrystusem. Św. Ignacy Antiocheński, św. Ambroży, czy Cyryl Jerozolimski traktowali ołtarz jako symbol Chrystusa³. Chrystologiczną jego symbolikę spotęgował komentarz św. Augustyna do fragmentu Ewangelii św. Mateusza (23, 17), gdzie mówi, że przez świątynię i ołtarz należy rozumieć Chrystusa, który uświęca ofiary na nim składane⁴. Jednakże ołtarz ziemski jest symbolem Chrystusa nie tylko dlatego, że Chrystus ofiaruje się na nim, lecz także dlatego, że będzie jedynym ołtarzem w rzeczywistości nieba i jest nim już w sakramencie Eucharystii. Ołtarz ziemski jest symbolem ołtarza nieba. Chrystologiczną jego symbolikę podkreśla także materiał, z jakiego jest wykonany. Najlepiej, jeśli jest on z kamienia. Ołtarz jest ośrodkiem dziękczynienia składanego Ojcu przez Chrystusa w Duchu Świętym. Jest tak dlatego, że Eucharystia stanowi szczytową formę tego dziękczynienia, stąd ołtarz w tym zanoszeniu dziękczynienia do Boga Ojca w Duchu Świętym pełni funkcję szczególną i niepowtarzalną. Na nim dokonuje się mistyczne uobecnienie i urzeczywistnienie całego życia ziemskiego Jezusa Chrystusa od Jego wcielenia aż do wniebowstąpienia. Lud Boży, gromadząc się przy stole Pańskim, składa na nim swoje dziękczynienia i ofiary w zjednoczeniu z jedną i doskonałą ofiarą dziękczynną Chrystusa i całego Kościoła.⁵

2 KONECKI 2016, s. 54

3 WALCZAK 1999, s. 68.

4 „Intelligendum templum et altare ipsum Christum” – SANCTI AURELII AUGUSTINI, XXXIV, s. 26.

5 SNELA 1971, s. 115

Ołtarz zwornikiem

W oczekiwaniu na pełnię czasów liturgia sprawowana na ziemi łączy się z liturgią nieba. Punktem tej jedności z Kościołem zbawionych jest ołtarz. Chrystus jest punktem złączenia, progiem między ziemią a niebem. Otóż właśnie przed ołtarzem wierni spotykają się z Bogiem poprzez ofiarę, a Jezus jest zarazem naszą Ofiarą i Ołtarzem, na którym składa się nasze dary, aby mogły być przyjęte przez Boga (por. Mt 23, 18-20). Przy ołtarzu, na którym sprawowana jest Eucharystia, obok wspólnoty wierzących gromadzi się cała wspólnota zbawionych. Ołtarz jest więc zwornikiem lokalnego zgromadzenia z całą rzeczywistością niebiańską. Na nim niebo łączy się z ziemią, sprawy boskie z ludzkimi, jak śpiewamy w „Exultecie”. Jest bardzo wiele tekstów mszalnych mówiących o jedności i solidarności Kościoła na ziemi z aniołami i świętymi w składaniu Bogu uwielbienia i dziękczynienia. Klasycznym tekstem są końcowe słowa każdej prefacji. Np. I prefacja na rocznicę poświęcenia kościoła: „Dlatego zgromadzeni w Twojej świątyni i zjednoczeni z wszystkimi Świętymi wysławiamy Ciebie z radością wołając”⁶. Prawdę tę podkreśla także Katechizm Kościoła katolickiego: „Liturgia jest „czynnością” całego Chrystusa (Christustotus). Ci, którzy obecnie ją celebrują – poprzez znaki, którymi się posługują – uczestniczą już w liturgii niebieskiej, gdzie celebrowanie w całej pełni jest komunią i świętem”⁷. I wreszcie należy powiedzieć, że ołtarz w chrześcijaństwie jest właśnie symbolem pośrednictwa Chrystusa, przez którego przychodzą na świat wszelkie dary zbawcze Ojca i przez którego lud Boży mocą Ducha Świętego składa Ojcu ofiarę dziękczynienia i uwielbienia⁸, nazywane pięknie *sacrificium laudis*.

Ołtarz centrum przestrzeni sakralnej

Tak więc ołtarz, który jest znakiem tego, kim jest Chrystus, stanowi centralne miejsce we wnętrzu kościelnym, skąd wszystko promieniuje i dokąd wszystko się zbiega. Autor jednego z włoskich komentarzy do nowego obrzędu poświęcenia kościoła pięknie nazywa ołtarz „biegunem przestrzeni sakralnej”. „Wokół ołtarza stanowiącego biegun przestrzeni świętej, rozmieszczone są wszystkie elementy konieczne do przejrzystego i hierarchicznego sprawowania rytu: *sedile* dla przewodniczącego, *ambona* dla głoszącego słowo Boże, miejsce dla ministrantów i *scholi*, dla obrzędów zawierania małżeństwa, dla wiernych. Ku ołtarzowi jako do idealnego centrum kieruje się także i chrzcielnica, łono Kościoła, miejsce dla sprawowania pojednania i kaplica przechowywania Postaci Eucharystycznych”⁹. Prawdziwym centrum kościoła nie jest taki czy inny obraz, figura, nawet nie tabernakulum, jak wspominałem, ale ołtarz,

6 Mszal 1986, s. 68*.

7 KKK, 1136.

8 SNELA 1971, s. 211

9 ROSIER-SIEDLECKA CR 2013, s. 131.

na którym się sprawuje święte misterium. Jest najświętszym przedmiotem w świątyni, racją jej istnienia i samą jej istotą. Bo można w razie konieczności celebrować liturgię na zewnątrz kościoła, ale absolutnie nie można odprawiać bez ołtarza.

Ołtarz jest centrum zgromadzenia wiernych

Omawiając ten aspekt symboliki ołtarza, należy zwrócić uwagę na jego odpowiednie miejsce w przestrzeni celebracji. Chodzi o to, aby wierni, którzy się gromadzą, mogli łączyć się wokół niego w jedną wspólnotę i ze wszystkich miejsc w świątyni widzieć to, co się na ołtarzu dzieje. Ponadto powinien być ustawiony w takim miejscu, by rzeczywiście stanowił ośrodek, ku któremu spontanicznie zwracać się będzie uwaga całego zgromadzenia wiernych¹⁰. Stąd tak naprawdę projektowanie świątyni, jej bryły architektonicznej, powinno się rozpoczynać od zaprojektowania ołtarza, jego miejsca, kształtu, formy, wielkości itp., a nigdy odwrotnie! Powinno to być działanie, że tak powiem odśrodkowe, a nie dośrodkowe. Ołtarz winien być zbudowany w oddaleniu od ściany, aby łatwo można było obchodzić go dookoła i celebrować przy nim w stronę ludu¹¹. Usytuowany ma być tak, aby był dobrze widzialny i by wszyscy mogli znajdować się blisko niego. Optymalnym wydaje się takie rozwiązanie przestrzeni kościelnej, by lud otaczał ołtarz z trzech stron, czwartą wypełnia osoba przewodniczącego liturgii. Takie rozwiązanie daje dobrą widoczność ołtarza i łączność między kapłanem a zgromadzonym ludem¹².

Jeden Chrystus – jeden ołtarz

Ze względu na czytelność znaku najlepiej, jeśli jest w świątyni tylko jeden ołtarz. W kościele powinien być jeden ołtarz stały i poświęcony zgodnie z obrzędem zawartym w odnowionym Pontyfikale¹³. Również Wprowadzenie do Mszału rzymskiego mówi: „W nowo budowanych kościołach winien być wzniesiony tylko jeden ołtarz, który w zgromadzeniu wiernych będzie oznaczał jednego Chrystusa i jedną Eucharystię Kościoła”¹⁴. B. Snela słusznie zauważa, że „wielość ołtarzy zaciemnia prawdę, że ołtarz jest jedynym stołem Pana, który wokół niego gromadzi w jedno swoją wspólnotę”¹⁵. Jest to powrót do pierwotnej tradycji Kościoła, która nieprzerwanie trwa przez całe wieki we wspólnotach wschodnich. Naturalnie, że jeśli są kościoły dwupoziomowe, to oczywiste, że będą dwa ołtarze.

10 OWMR, 299.

11 OWMR, 299.

12 LECH 1989, s. 43.

13 Pontyfikał 2006, s. 119.

14 OWMR, 303.

15 SNELA 1973, s. 211-212.

Ołtarz skałą

Z uwagi na swoją wymowę symboliczną ołtarz powinien być wykonany z kamienia, granitu, marmuru, skały, która symbolizuje Chrystusa¹⁶. Odnosi się to przede wszystkim do mensy ołtarza, która ze względu na swoje uprzywilejowane znaczenie i głęboką symbolikę powinna być odpowiedniej grubości i być widoczna dla oka ludzkiego. W hierarchii wszystkich znaków materialnych występujących w liturgii stoi ona na samym szczycie. Na niej bowiem składa się konsekrowane dary chleba i wina i na niej dokonuje się najświętsza z najświętszych czynności liturgicznych. Na niej mocą Ducha Świętego uobecnia się i skupia jak w soczewce całe misterium Jezusa. Z mensy ołtarza, jak z płyty lotniska dusze wiernych startują i unoszą się do nieba. Dlatego jej boki, zwłaszcza przedni i tylny nie powinny być przykryte zwisającą częścią obrusa. A już zupełnie nie do przyjęcia są bogato haftowane obrusy, które spadają do posadzki i zakrywają cały ołtarz; czyniąc z niego rodzaj kawiarnianego stolika. To jest ewidentny przykład desakralizacji ołtarza i zamazywania jego nadprzyrodzonej symboliki. Wygląda to tragicznie szczególnie w przypadkach, gdy ołtarz jest wykonany w formie sześcianu i na jego ścianach znajdują się piękne płaskorzeźby, które płótno niestety zasłania. Obrus na ołtarzu pełni funkcję nakrycia, przykrycia stołu eucharystycznego, zabezpieczenia dla Najświętszych Postaci, nie zaś dekoracji! Nadmiar haftów nie może odwracać uwagi od jego przeznaczenia i od tego, co się na ołtarzu dzieje. Ponadto mensa ołtarzowa jest także symbolem ofiary, którą chrześcijanin składa wraz z Chrystusem. Podczas każdej Mszy Świętej kapłan mówi: „Módlcie się, aby moją i waszą Ofiarę przyjął Bóg, Ojciec wszechmogący”¹⁷. Mensa jest symbolem kondycji duchowej chrześcijanina, jego odporności na grzech, na szatana, za zło. Jakość materiału, z którego została wykonana, właśnie owa twardość przypomina chrześcijaninowi, że sam powinien być twardy i odporny na wszelkie zło jak kowadło, o czym mówili ojcowie Kościoła. Niestety całą tę przebogatą symbolikę mensy ołtarzowej, którą należałoby wiernym tłumaczyć i objaśniać, niszczyliśmy przykrywając jej boki obrusem, niekiedy „hektarami” powierzchni¹⁸.

Drewno nie dla ołtarza

Na pewno powinno się unikać budowania ołtarzy drewnianych, nawet z najbardziej szlachetnych i wyszukanych światowych gatunków drewna. Wyjątek stanowią tu zabytkowe kościoły drewniane. O ile dla zachowania jedności stylu można zgodzić się na wykonanie (renowację) z drewna samej tylko podstawy ołtarza, o tyle mensa powinna być zawsze wykonana z trwałego materiału. Także z tej racji, że podczas obrzędu poświęcenia ołtarza trudno jest namaszczać krzyżmem powierzchnię

16 OWMR, 301.

17 Mszał, s. 16*.

18 KONECKI 2016, s. 55.

drewnianą. W takiej sytuacji pewnym rozwiązaniem byłoby pokrycie drewnianej mensy cienką warstwą szlachetnego metalu, np. platyny, srebra, złota (!). Myślę, że nic nie stoi na przeszkodzie, aby taki zabieg artystyczny i nobilitujący wykonać na drewnianych mensach ołtarza już poświęconego.

Fundament i podstawa ołtarza

podtrzymujące mensę, mogą być wykonane z dowolnego materiału, byleby godnego i trwałego¹⁹. Podstawę należy stworzyć w sposób prosty, ale dostojny i piękny. Można ją przyozdobić i ubogacić symboliką eucharystyczną. U podstawy ołtarza, ani tym bardziej na bokach jego mensy nie powinno się umieszczać żadnych emblematów, napisów, hasel roku jubileuszowego duszpasterskiego, żadnych symboli, obrazów świętych, ani portretu proboszcza w dniu jego jubileuszu... Ołtarz nie jest tablicą do ogłoszeń, nawet, gdyby te dotyczyły treści zbawczych. Jest największą świętością, dlatego na ołtarzu nie powinno się umieszczać niczego, co nie służy sprawowaniu Najświętszej Ofiary, włącznie z relikwiami świętych, które wystawiane do uczczenia powinny być umieszczone na stoliku obok ołtarza, czy figurki Chrystusa Zmartwychwstałego czy Pana Jezusa leżącego w żłobie. Wyjątek stanowią kwiaty i to z wielkim umiarem, raczej na ziemi a nie na mensie. Kwiaty nie mogą przeszkadzać np. w okadzeniu. Ogólnie rzecz biorąc nie należy przesadzać z dekoracją ani wnętrza świątyni ani tym bardziej ołtarza. Jeśli ołtarz jest prawdziwym dziełem sztuki, dekoracja jest całkowicie zbędna. Zresztą najpiękniejszą dekoracją ołtarza są konsekrowane dary chleba i wina, Najświętsze Postaci. One nobilitują ołtarz najbardziej. Świeczniki, które są wymagane przy sprawowaniu Eucharystii dla podkreślenia jej uroczystego charakteru i szacunku, należy ustawić na ołtarzu lub obok niego, ale w taki sposób, aby nie przysłaniały wiernym Bożego stołu i świętych czynności, które się na nim dokonują²⁰. Podobnie na ołtarzu lub obok niego należy umieścić krzyż z wizerunkiem ukrzyżowanego Chrystusa, dobrze widoczny dla wiernych. Jeśli jednak w przestrzeni celebracyjnej ustawiony jest na stałe duży krzyż z Chrystusem, jak to ma miejsce np. w katedrze wrocławskiej, wtedy należy tego zaniechać, aby nie powielać znaków liturgicznych²¹.

Rozmiary ołtarza

Ponieważ dokumenty kościelne nie podają żadnych szczegółowych wskazówek co do rozmiarów ołtarza, można jedynie wskazać optymalne rozwiązania. Odległość od krawędzi najwyższego stopnia ołtarza powinna wynosić 1-1,5 m. Wysokość od posadzki prezbiterium do głównego poziomu mensy najlepiej 95-97 cm. Szerokość i długość mensy uzależniona jest od wielkości wnętrza kościelnego: w kościołach

19 OWMR 301.

20 OWMR 307.

21 OWMR 308.

dużych od 1 m szerokości i 3 m długości, w kościołach mniejszych od 70 cm szerokości i 1,5 m długości, przy założeniu, że mensa jest w rzucie prostokątna. Ołtarz może też mieć kształt sześcianu, wtedy najmniejsza długość krawędzi powinna wynosić 90 cm²².

Oznaki czci

Z tego co zostało powiedziane wynika jasno, że ołtarzowi przysługują w czasie liturgii szczególne oznaki czci i szacunku, takie jak: głęboki ukłon, ucałowanie a także okadzenie²³.

a) **Głęboki skłon ciała** (nie skłon głowy) – to gest respektu o silnym wyrazie ekspresji, który znają wszystkie religie, również te najdawniejsze. Jest on wyrazem uznania swojej małości w stosunku do tego, przed kim go wykonujemy. W tym wypadku skierowany do ołtarza jest wyrazem czci i hołdu składanego Chrystusowi, Najwyższemu Kapłanowi oraz uznaniem swojej małości i zależności od Niego. Ołtarz, który jest sercem świątyni, jej punktem centralnym, wyobraża samego Chrystusa. Nie w sposób czynny, dynamiczny i rzeczywisty, lecz statycznie jako przedmiot materialny, w sposób symboliczny. Tradycja Kościoła tłumaczy tę symbolikę faktem, że ołtarz jest z kamienia i że Chrystus jest kamieniem węgielnym tej wielkiej budowli, jaką jest Kościół (por. Mt 21, 41).

b) **Ucałowanie** – to gest dopełniający ukłon. Jest on również szczególnym wyrazem czci, miłości i hołdu oddawanego Chrystusowi, którego widzianym znakiem jest ołtarz. Całowanie ołtarzy, a nawet progu świątyni, było znane już u pogan. Pocałunek składano także na stole domowym przed rozpoczęciem posiłku. Zwyczaj całowania ołtarza chrześcijańskiego rozpowszechnił się pod koniec IV wieku. Jest to także jeden z najstarszych i najwymowniejszych gestów biblijnych. Przypomina dwie sceny ewangelijne: jawno grzesnicę, która całowała stopy Chrystusa (por. Łk 7, 36-50) i pocałunek Judasza, który pocałunkiem zdradził Jezusa (por. Mt 26, 49). Pamięć o tych dwóch faktach może być wezwaniem do żalu za grzechy i do ustawicznej czujności wobec niebezpieczeństwa grzechu oraz zamętu. Ucałowanie ołtarza ma jeszcze inną, głębszą symbolikę. W istocie swej jest to pocałunek, który Kościół – Oblubienica – daje Chrystusowi, swojemu Oblubieńcowi. Kapłan i diakon całujący ołtarz, czynią to nie tylko we własnym imieniu, ale w imieniu całej zgromadzonej wspólnoty. Na samym początku więc radosnego spotkania z Chrystusem i świętowania Jego zbawczego misterium, wszyscy wierni, jako wspólnota oblubienicza dają swojemu Oblubieńcowi pocałunek, czytelny i najwymowniejszy znak miłości, czci i oddania.

22 WALCZAK 1999, s. 73-74.

23 OWMR, 49: „Po przyjęciu do prezbiterium kapłan, diakon i usługujący oddają cześć ołtarzowi przez głęboki ukłon. Na znak czci kapłan oraz diakon całują ołtarz, kapłan według uznania okadza krzyż i ołtarz”.

Znamienne, że tym samym serdecznym gestem na zakończenie Mszy Świętej Oblubienica żegna się ze swoim Oblubieńcem. Oboje wpadają sobie w objęcia.

c) **Okadzenie.** Ukłon i ucałowanie ołtarza znajdują swoje dopełnienie i wyrażenie w obrzędzie okadzenia. Po otrzymaniu od nas głębokiego pokłonu i pocałunku teraz Chrystus odbiera oznakę naszej czci poprzez okadzenie. I to jest pierwszorzędne znaczenie tego obrzędu. Jako znaczenie drugorzędne wyraża on symbolikę oczyszczenia z grzechów i uświęcenie. Razem z ołtarzem zostaje okadzony krzyż, który jest nierozzerwalnie z nim związany. Spalające się kadzidło i unoszący się z niego ku niebu dym jest także łatwo zrozumiałym symbolem modlitwy, która ma obejmować, uświęcać i jakby uduchowić ofiarę. Obrzęd okadzenia może przypominać mędrców ze Wschodu, którzy złożyli w darze Jezusowi kadzidło (por. Mt 2, 11) oraz scenę w Betanii, gdzie Maria namaściła stopy Jezusa: „A dom napełnił się wonią olejku” (J 12, 3).

Użycie kadzidła w liturgii spełnia jeszcze inną ważną funkcję, z której być może rzadko zdajemy sobie sprawę, gdy sprawujemy Mszę Świętą. Otóż w czasie każdej liturgii, a w liturgii eucharystycznej szczególnie, Kościół podejmuje ogromny wysiłek, aby dotrzeć do człowieka w pełnym jego wymiarze, do wszystkich jego władz: wolitywnych, umysłowych i zmysłowych. Pragnie on niejako w ten sposób całego człowieka zaangażować i włączyć w sprawowane misterium. Czyni to nie tylko poprzez zmysł wzroku (piękna architektura wnętrza świątyni, wystroju symbolika, szaty itp.), zmysł słuchu (piękne słowo, śpiewy, muzyka kościelna itp.), zmysł smaku (dobre wino) a także poprzez zmysł powonienia. Przyjemny zapach dobrego kadzidła, jego miła woń roznosząca się po świątyni ma na celu poruszyć, zainspirować ducha wierzących i dopomóc im w zaniesieniu serca i myśli do Boga. To jest ta multimedialność naszej liturgii. I na koniec niech będzie mi wolno zauważyć w tym obrzędzie jego bardzo aktualny i ludzki wymiar. Każda Msza Święta jest najuroczystszą formą spotkania Kościoła – Oblubienicy – ze swoim Oblubieńcem Jezusem Chrystusem. Nigdzie indziej nie obcujemy tak uroczyście, w takiej bliskości i zażyłości z Chrystusem jak tutaj, na Jego bankiecie eucharystycznym. Przychodząc na to niezwykle spotkanie, Oblubienica Chrystusa pragnie nie tylko pięknie wyglądać, pięknie śpiewać i przemawiać do swojego Oblubieńca, lecz także... przyjemnie pachnieć. Kadzidło – to perfumy Kościoła!

Zakończenie: Mimo tak bogatej symboliki i głębokich treści teologicznych trzeba stwierdzić, że nasze ołtarze ziemskie będą zawsze tylko wyobrażeniem, znakiem tego, kim jest Chrystus. Natomiast każda wspólnota chrześcijańska i każdy z osobna chrześcijanin są powołani do tego, by stawać się żywymi ołtarzami w Duchu Świętym, który wszystkich jednoczy z Chrystusem.

Bibliografia:

Źródła:

- SANCTI AURELII AUGUSTINI – Sancti Aurelii Augustini, *Quaestiones evangeliorum cum appendice quaestionum XVI in Matthaem. Liber primus*. „Corpus Christianorum. Series Latina” 44B, red. Almut Mutzenbecher, Turnholti 1980. KKK – *Katechizm Kościoła Katolickiego*, Poznań 1994.
- KL – *Soborowa Konstytucja o Liturgii Świętej Sacrosanctum concilium z dnia 4 grudnia 1963 r.*
- OWMR – *Ogólne Wprowadzenie do Mszału Rzymskiego. Z trzeciego wydania Mszału Rzymskiego*. Rzym 2002. Poznań 2004.
- Pontyfikat 2006 – *Pontyfikat Rzymski odnowiony zgodnie z postanowieniem świętego Soboru Powszechnego Watykańskiego II wydany z upoważnienia papieża Pawła VI poprawiony staraniem papieża Jana Pawła II: Obrzędy poświęcenia kościoła i ołtarza, wydanie wzorcowe*, Katowice 2006.
- Mszał 1986 – *Mszał rzymski dla diecezji polskich*, Poznań 1986.

Opracowania:

- ARASZCZUK 2007 – Stanisława Araszczuk, *Obrzędy poświęcenia kościoła i ołtarza w odnowionej liturgii Soboru Watykańskiego II*, Opole 2007.
- DECYK 1989 – Jan Decyk, *Dedykacja kościoła i ołtarza*, [w:] *Mszał księgą życia chrześcijańskiego*, red. Bogusław Nadolski, Poznań 1989, s. 181-195.
- KONECKI 200 – Krzysztof Konecki, *Symbolika obrzędów dedykacji kościoła*, „Studia Włocławskie” 2000, t. 3, s. 133-147.
- KONECKI 2016 – Krzysztof Konecki, *Ołtarz miejscem liturgicznej grawitacji*, „Anamnesis” 2016 (rok XXII), nr 4, s. 54-57.
- LECH 1989 – Stanisław Lech, *Budownictwo sakralne a duszpasterstwo przyszłości*, „Ateneum Kapłańskie” 1989 (482), s. 37-49.
- NADOLSKI 1992 – Bogusław Nadolski, *Liturgika, Eucharystia. T. IV*, Poznań 1992.
- NADOLSKI 2008 – Bogusław Nadolski, *Misterium chrześcijańskiego ołtarza*, Kraków 2008.
- ROSIER-SIEDLECKA CR 2013 – S. Maria Ewa Rosier-Siedlecka CR, *Teologiczna myśl i funkcja elementów wnętrza sakralnego*, [w:] *Sztuka w liturgii*, red. Wacław Świerzawski, Zawichost-Kraków-Sandomierz, 2013, s. 125-174.
- SNELA 1971 – Bogdan Snela, *Ołtarz - święty stół Pana*, „Collectanea Theologica” 1971, z. 2, s. 114-118.
- SNELA 1973 – Bogdan Snela, *Przestrzeń kościelna*, [w:] *Liturgika ogólna*, red. Franciszek Blachnicki, Lublin 1973, s. 171-245.
- SYCZEWSKI 2004 – Tadeusz Syczewski, *Teologia obrzędów poświęcenia kościoła i ołtarza*, [w:] *W Tym, który umacnia; Księga pamiątkowa ku czci J. E. Bp. Prof. zw. Edwarda Ozorkowskiego z okazji 25-lecia sakry biskupiej, 40-lecia kapłaństwa i 30-lecia pracy w AWSD w Białymstoku*, red. Józef Zabielski, Białystok 2004, s. 195-204.
- WALCZAK 1999 – Roman Walczak, *Świątynia Chrześcijańska i jej wystrój w świetle soborowych i posoborowych dokumentów Kościoła*, Kalwaria Zebrzydowska 1999.

The Altar in the Post-Council Mass Liturgy – Significance and Function

In a synthetic manner, the article presents the significance and function of the altar in the post-council Mass liturgy. As is commonly known, the renewal of liturgy after the ecumenical council introduced certain alternations in the fashion in which the interior of a church was managed and designed, which was particularly true regarding the presbytery. A crucial constituent of the implemented changes was the return to the ancient practices of placing the altar in the central part of the temple, where it was noticeably distanced from the wall of the presbytery and which resulted in the celebrant performing the Eucharist facing the gathered Lord's People. The altar is supposed to rebecome a holy space and, at the same time, a place where the Eucharist is performed. During the Eucharist, the whole attention of the liturgic gathering is focused on the altar, which symbolises Christ, the sole mediator between God and man, between the redeemed community and the pilgrimaging Church. Thus, the altar is the keystone of the local congregation and the entire heavenly reality. It is where Heaven unites with Earth, and divine matters with human matters. Due to its symbolic meaning, the altar ought to be made of stone, granite, marble or rock, which symbolises Christ. This primarily refers to the altar stone (mensa), which – due to its privileged significance and deep symbolism – ought to be of appropriate thickness and easily visible to all gathered. During the liturgy, the altar is granted a particular reverence and respect, expressed by such actions as a deep bow, kissing and incensing.